

Király István

(1921–1989)

Egy korszak szellemiségét, annak kisugárzását rendszerint úgy mérhetjük és értékelhetjük, ha megérteni próbáljuk kiemelkedő formálóinak eszmevilágát. Ilyen képviselője volt az elmúlt negyvenvalahány esztendőnek Király István, kinek halálával egy valóban nagyformátumú, korszakjelző és -jellemző személyiség távozott közülünk. Kevés olyan tudósa volt ennek a kornak — melynek tanulságait mindenképpen ismernünk kell, hogy meghaladhassuk negatív tendenciáit —, kinek élete, sorsa, gondolkodásmódja annyira egybeforrt volna annak változásaival, mint Király Istváné.

Szívesen, nagy kedvvel adott interjúkat, s ezek között gyakoriak az önértelmezőek, ön-magyarozóak, melyek során ő maga is tisztázni akarta múltját, elsimítva, látszólagosaknak mutatva annak ellentmondásait, ellentéteseknek látszó törekvéseit. Némiképp átstilizálva szólt egyik monográfiájában arról az írói társaságról, melyben szellemi érlelődése megkezdődött, szinte sorsszerűnek mutatva azt a pillanatot, amikor őt is magával ragadta a „holnapra megforgatjuk az egész világot” lendülete. Ekkori gondolkodásmódjára Lukács Györggyel való kapcsolata tett elhatározó befolyást, s ez a hatás élete végéig jellemezte gondolkodásmódját, jóllehet kapcsolatuk később meglehetősen laza lett. Az ideológiakum megjelenési formáinak szerinte meghatározó a szerepük az irodalmi műalkotásokban, részben ezért is gondolkodott első korszakában kizáró módon, az egész korszakra jellemző „vagy-vagy”-okban. Ez a szemléletmód hatotta át Mikszáth Kálmánról írt monográfiáját, melyben azt igyekezett igazolni, hogy az író a dualizmus korának elkötelezett ellensége, leleplezője volt, évtizedekre orientálva ezzel az irodalomtudományt.

A monográfiára Kossuth-díjat kapott, s élete végéig rengeteg különféle szintű hivatalos elismerésben részesült. A rendszer kultúrpolitikusai e gesztusaikkal is jelezni kívánták, hogy Király István e korszak meghatározó teoretikusa, irodalomtudósa. A *Szabad Nép* kulturális rovatában a fordulat évének egyik szellemi élharcosa volt, de neki jutott osztályrészül az is, hogy 1953-tól, immár némiképp toleránsabb és nyitottabb irodalompolitikai — és természetesen politikai — helyzetben a hallgatásra kényszerített írók egy részének teret adhatott.

Az Eötvös-kollégium növendéke volt, így szinte természetes, hogy rendkívül jól felkészült, igen széles horizontra tekintő tudóssá nőtt, akire mindvégig jellemző maradt a metaforikus gondolkodás és kifejezésmód. Életszerűen, néhol emelkedett pátozzsal érvelt, fogalmazott. Ezért is volt évtizedekig népszerű előadója az Eötvös Loránd Tudományegyetem modern magyar irodalmi tanszékének, melyet Bóka László halála után évtizedekig vezetett. Ilyen minőségében meglepően nyitott volt, teret adott az övével ellenkező nézetek terjesztésének is, s tanszékét még betegségében is friss, vitázó műhellyé formálta.

Ha valaki összehasonlíttja majd a népi írókról hozott „szükkeblű” határozatot, melynek egyik formába öntötte volt, s Király *Hazafiság és internacionalizmus* című tanulmányát, érzékelné fogja a két írás között, milyen jelentős fordulat következett be gondolkodásában. Aligha csak azért, mert egyre mélyebbre ásta magát Ady Endre életművébe, s róla már 1971-ben monográfiát adott ki. Igazság szerint a saját ekkorra kimunkált kategóriáit kereste a nagy költő életművében: az „alvégi gondolkodás”, a „peremember”, az „antiimperialista hazafiság” olyan tartópillérei lettek működésének, melyeket meghatározóknak látott az irodalom fejlődésében, s ragaszkodott ahhoz az elképzeléséhez, hogy csak akkor születhetik igazán nagy irodalom, ha ezekhez az eszményekhez kötődik a változtatás igényével. Később rá kellett ébrednie, hogy a közösségi gondolat súlyos válságba került. A marxizmus lassú halódását mégis úgy élte meg, mint annak reneszánszát. Úgy vélte, az

elméleti nehézségek leküzdése jótékonyan befolyásolja majd a gyakorlatot is, talán ezért kezdett nagy hévvel a nemlétező marxista antropológia megteremtéséhez, s ennek egyik állomásául szánta Kosztolányiról írott könyvét, melynek alcímében maga is megjegyezte, hogy e vállalkozása „vita és vallomás”. Igyekezett végrehajtani egyfajta „önrevíziót”, ez azonban nem lehetett teljes, hiszen sokkal jobban el volt kötelezve a kor politikájának, semhogy beismerte volna annak vereségét. Ekkori magatartásában volt valami végzetserű, tragikus vakság, úgy érezte, ki kell tartania az eszme mellett, melynek életét szentelte, nem egyszer emlegetve, hogy az eszme nem degradálódott, csak azok, akik cserben hagyták. Bukásában is nagyformátumú maradt, lehulló oszlopalak, amelyet meglehetősen izléstelenül rögtön rugdosni kezdtek azok, akik életében vajmi keveset szóltak ellenébe.

Akár jelképesnek is érezhetjük azt a tényt, hogy Király István akkor hunyt el, amikor az a rendszer is kimúlt, melynek életét és tehetségét szentelte, s amely meghálálta ugyan e szolgálatait, de ugyanakkor néha ki is használta érzelmekre hangolt alkatát és gondolkodásmódját.

A különféle politikai rendszereknek az irodalomban és a tudományban is megvannak a jellegzetes képviselői. A mára elfelejtett és elhanyagolható kiszolgálóktól Király István merőben különbözik. Életművét a változó, átrendeződő korszak sem kerülheti ki finnyás legyintéssel. Talán torzó ez az életmű, nem kis elfogultságokkal, mégis mű, alkotás, telve izgalmas felismerésekkel és az egész kor természetét megvilágító tanulságokkal.

Rónay László

Molnár Imre

(1920–1989)

Nem ismertem Molnár Imrét. Nem voltam tanítványa, hogy felidézhetném előadásait, amelyek nyomán fellelkesült gyermek-hallgatói példátlan buzgalommal gyűjtötték össze a *Szigeti veszedelem* 322. névvel illetett szereplőjét; munkatársa sem lehettem, hogy meghatottan emlékezhetnék közreműködésére pályám alakulásában. Rám és kortársaimra már csak a legendák maradtak a szigetvári Zrínyi-kultusz főpapjáról, a fáradhatatlan és ötletekben kifogyhatatlan szervezőegységéről, a „Zrínyi-lakomák” szertartásmesteréről. Ám e legendák közül egy is többet mond róla, mint élettörténete száraz tényeinek lajstromba vétele.

A Hivatal fürge munkatársai ijedten szaladnak össze a Titkár szobájának párnázott ajtaja előtt. Odabentről egyre emeltebb hangon dörög a monoton leckéztetés: „Mit ünneplünk május 1-jén, Molnár elvtárs?” „Zrínyi Miklós születésnapját.” „Mit ünneplünk május 1-jén?” „Zrínyi születése napját...” „Is, Molnár elvtárs. Is.” — hangzik végül a *magasról* eltanult, vállrándítással, kacsintással és nyakkendőigazítással kísért, kényszeredett Titkári engedelem, és Molnár úr emelt fővel vonul el a bámuló beosztottak sorfala előtt. Képzletében már a készülődő ünnepség díszletei sorakoznak.

Meglehet, nem így történt. Az is lehet, meg sem történt. De „*se non e vero, e ben trovato*” — szólhatnak a Zrínyinek levelet író, halálig hűséges „főember-szolgával”, Vitnyédy Istvánal: talán nem igaz, de jellemző történet. Molnár Imre megmutatta, hogy erre az *is-re* életet lehet építeni. Állhatatos hittel, önfeláldozó kitartással. Ez a kitartás hozta haza az orosz hadifogságból, ez hajtotta a háború miatt félbeszakadt tanulmányai befejezésére, három diploma megszerzésére (az utolsót, a latin szakos tanári oklevelet már negyven éves fővel kapta az ELTE-n). Ez vitte rá, hogy 1959-ben maroknyi lelkes lokálpatrióta élén megalapítsa a Szigetvári Várbaráti Kört, amely a Zrínyiek emlékének ápolását tűzte ki céljául. A Kör elnökeként múzeumot hozott létre (Szigetvári Gyűjtemény), fontos forrásokat is publikáló könyvsorozatot indított, számtalan ismeretterjesztő cikk és fordítás mellett nagy sikerű útikönyvet írt (*Szigetvár és környéke*). A múlt századi hagyományra visszanyúló szerény Zrínyi-megemlékezéseket az egész Dunántúlt megmozgató ünnepkörre fejlesztette, május 1-től szeptember 7-én (a kirohanás napján) keresztül november 18-ig